

ИЗВЕСТИЯ
НА НАЦИОНАЛНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ
ТОМ XXXVII

PROCEEDINGS
OF THE NATIONAL
MUSEUM OF HISTORY
VOLUME XXXVII

**ИЗВЕСТИЯ НА
НАЦИОНАЛНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ
МУЗЕЙ
ТОМ XXXVII**

**PROCEEDINGS
OF THE NATIONAL
MUSEUM OF HISTORY
VOL. XXXVII**

UNICART

Редколегия:

Проф. д-р Иван Христов – гл. редактор

Проф. д. и. н. Иван Гацов

Доц. д. и. н. Николай Кочанков

Проф. д. и. н. Иля Прокопов

Доц. д-р Бони Петрунова

Доц. д-р Илиян Боянов

Доц. д-р Владимир Пенчев

Доц. д-р Николай Марков

Гл. ас. д-р Мариела Инкова

Д-р Петранка Неделчева

Панайот Антонов – секретар

Превод на английски език – Цвета Райчевска

Художник на корицата – Милена Ганева

Предпечат – Уникарт

Editorial Board:

Prof. Dr. Ivan Hristov, editor-in-chief

Prof. DSc Ivan Gatsov

Assoc. Prof. DSc Nikolay Kochankov

Prof. DSc Ilya Prokopov

Assoc. Prof. Dr. Boni Petrunova

Assoc. Prof. Dr. Ilian Boyanov

Assoc. Prof. Dr. Vladimir Penchev

Assoc. Prof. Dr. Nikolay Markov

Ch. ass. Dr. Mariela Inkova

Dr. Petranka Nedelcheva

Panayot Antonov – secretary

English translation – Tzveta Raychevska

Cover design – Milena Ganeva

Prepress – Unicart

© Национален исторически музей – София / National Museum of History – Sofia

© Издателство „Уникарт“, София / Publishing Company "Unicart", Sofia

ISSN 2815-5122 (Online) www.historymuseum.org

**НАЦИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ
NATIONAL MUSEUM OF HISTORY**

**ИЗВЕСТИЯ НА
НАЦИОНАЛНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ
МУЗЕЙ
ТОМ XXXVII**

**PROCEEDINGS
OF THE NATIONAL
MUSEUM OF HISTORY
VOL. XXXVII**

СОФИЯ
2025

Снимка на корицата:

Конник, заедно с кон и постамент, бронз, НИМ – инв. номер 33293;
колекция на Александър Шулц, дарен на НИМ, 1993 г.; експониран в Зала 2.

Cover photo:

Horseman, together with horse and pedestal, bronze, NHM – inv. 33293;
Collection of Alexander Schultz, donated to the NHM in 1993; Hall 2 of the museum.

СЪДЪРЖАНИЕ

CONTENTS

АРХЕОЛОГИЯ		ARCHAEOLOGY
<i>Христо Прешленов</i> ГРАД И ФИНАНСИ ПО ЮГОЗАПАДНОТО КРАЙБРЕЖИЕ НА ДОЛНА МИЗИЯ И ТРАКИЯ	11	<i>Hristo Preshlenov</i> CITY AND FINANCE ON THE SOUTH WEST COAST OF MOESIA INFERIOR AND THRACIA
<i>Дилиана Ботева, Николай Шаранков</i> БРОНЗОВИ СТАТУЕТКИ НА КОННИЦИ И КОНЧЕТА ВЪВ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ	33	<i>Dilyana Boteva, Nicolay Sharankov</i> BRONZE STATUETTES OF HORSEMEN AND HORSES AT THE NATIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA
<i>Иван Христов, Найден Прахов</i> НОВООТКРИТИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТЮЛЕНОВО, ОБЩИНА ШАБЛА	63	<i>Ivan Hristov, Nayden Prahov</i> NEWLY DISCOVERED ARCHAEOLOGI- CAL SITES IN THE LAND OF TYULENO- VO VILLAGE, SHABLA MUNICIPALITY
<i>Бони Петрунова, Елена Ендарова</i> АНТИЧНИ ГРОБНИЦИ В ПРЕДГРАДИЕТО НА КРЕПОСТТА КАЛИАКРА	75	<i>Boni Petrunova, Elena Endarova</i> ANTIQUE TOMBS IN THE SUBURB OF THE KALIAKRA FORTRESS
<i>Михал Холешчак</i> СРЕДНОВЕКОВНИ ЮЗДА И СТРЕМЕНА ОТ НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ В СОФИЯ	97	<i>Michal Holescak</i> MEDIEVAL SNAFFLE AND STIRRUPS FROM THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY IN SOFIA
<i>Милен Николов</i> ПИРГЪТ В ЦИТАДЕЛАТА НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ГРАД РУСОКАСТРО	115	<i>Milen Nikolov</i> THE PIRG (TOWER) IN THE CITADEL OF THE MEDIEVAL TOWN OF RUSOKASTRO
НУМИЗМАТИКА И СФРАГИСТИКА		NUMISMATICS
<i>Йото Валериев</i> ЗАЛДАПА И ОКОЛНОСТТА ПРЕЗ ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА IV ВЕК (ДАННИТЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ПЛОМБИ)	135	<i>Ioto Valeriev</i> ZALDAPA IN THE THIRD QUARTER OF THE 4TH CENTURY (ACCORDING TO THE COMMERCIAL LEAD SEALINGS DATA)
<i>Владимир Пенчев</i> ДВЕТЕ ПОЗНАТИ ДОСЕГА НА НУМИЗМАТИЧЕСКАТА НАУКА КОЛЕКТИВНИ НАХОДКИ С МЕДНИ МОНЕТИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЦАР ИВАН АСЕН II	149	<i>Vladimir Penchev</i> THE TWO HOARDS OF COPPER COINS OF THE BULGARIAN TSAR IVAN II ASEN CURRENTLY KNOWN TO THE NUMISMATIC SCIENCE

<i>Владимир Пенчев</i>	157	<i>Vladimir Penchev</i>
ЕДНОСТРАННО ОТПЕЧАТАНА АСПРА НА ЦАР ИВАН СРАЦИМИР ОТ ФОНДА НА НИМ – СОФИЯ		ONE-SIDED STRUCK ASPRON OF TSAR IVAN SRATSIMIR FROM THE NHM COLLECTION – SOFIA

<i>Владимир Пенчев</i>	161	<i>Vladimir Penchev</i>
ЧАСТ ОТ КОЛЕКТИВНА МОНЕТНА НАХОДКА, СЪДЪРЖАЩА ТРОЙНИ ГРОШОВЕ НА ПОЛСКО-ЛИТОВСКИТЕ КРАЛЕ СТЕФАН БАТОРИ И СИГИЗМУНД III ВАЗА, ОТ ФОНДА НА НИМ – СОФИЯ		PART OF A COIN HOARD FROM THE NHM COLLECTION CONTAINING THREE-GROSZ COINS OF THE POLISH-LITHUANIAN KINGS STEPHEN BATHORY AND SIGISMUND III VASA

ИСТОРИЯ**HISTORY**

<i>Николай Марков</i>	169	<i>Nikolai Markov</i>
ИСКАШ ЛИ ДА ПИЕМ ПО КАФЕ? НАКРАТКО ЗА ИСТОРИЯТА НА КАФЕНЕТАТА ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ ОСМАНСКИЯ ПЕРИОД		WOULD YOU LIKE A CUP OF COFFEE? BRIEFLY ON THE HISTORY OF THE COFFEE SHOPS IN THE BULGARIAN LANDS DURING THE OTTOMAN PERIOD

187

<i>Цвета Райчевска</i>	<i>Tsveta Raychevska</i>
ПЪРВАТА ОСМАНСКА ПЕЧАТНА КАРТА НА ЧЕРНО МОРЕ ОТ 1724 Г.	THE FIRST OTTOMAN PRINTED MAP OF THE BLACK SEA FROM 1724

МУЗЕЙНИ КОЛЕКЦИИ**MUSEUM COLLECTIONS**

<i>Николай Кочанков</i>	205	<i>Nikolay Kochankov</i>
ОБЗОР НА СБИРКА „ДОКУМЕНТИ“ ОТ БЪЛГАРСКИ И ЧУЖД ПРОИЗХОД В КОЛЕКЦИЯ „БЪЛГАРИЯ И СЛАВЯНСКИЯ СВЯТ“ НА НИМ. ЧАСТ II (ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО 1944 Г.)		OVERVIEW OF THE DOCUMENTS OF BULGARIAN AND FOREIGN ORIGIN LISTED IN THE BULGARIA AND THE SLAVIC WORLD COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY. PART II. (FROM THE LIBERATION TO 1944)

<i>Мариана Първанова</i>	243	<i>Mariana Parvanova</i>
ФОТОГРАФИТЕ КАРАСТОЯНОВИ. МАТЕРИАЛИ ОТ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ		THE KARASTOYANOV'S. MATERIALS FROM THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY COLLECTION

ИЗКУСТВОЗНАНИЕ**ART STUDIES**

<i>Мина Мегала</i>	271	<i>Mina Megalla</i>
НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ЕЛЕМЕНТИ НА КЛАСИЦИЗМА В БОЯНСКА ЦЪРКВА		SOME OBSERVATIONS ON THE CLASSICISM AT THE BOYANA CHURCH

<p><u>Виолета Василчина</u> , Мариела Инкова БЕЗМЪЛВНИ СВИДЕТЕЛИ НА ЖИВОТА В ЕДИН СОФИЙСКИ ДОМ (МЕБЕЛНА ГАРНИТУРА ОТ ДОМА НА ПРОФ. ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА)</p>	279	<p><u>Violeta Vasilchina</u> , Mariela Inkova SILENT WITNESSES OF LIFE IN A SOFIA HOME (FURNITURE SET FROM PROF. VASILKA TAPKOVA- ZAIMOVA'S HOME)</p>
МУЗЕЙНО ДЕЛО		MUSEOLOGY
<p style="text-align: center;"><i>Михаил Симов</i> ВЯРА, КНИЖНИНА И РЕВОЛЮЦИЯ – ОБНОВЕНАТА ПОСТОЯННА ЕКСПОЗИЦИЯ „БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XIX)“ В ЗАЛА 4 НА НИМ</p>	291	<p style="text-align: center;"><i>Mihail Simov</i> FAITH, ENLIGHTENMENT AND REVOLUTION – THE RENEWED PERMANENT EXHIBITION ‘BULGARIAN LANDS UNDER OTTOMAN RULE (15TH – 19TH CENTURIES)’ IN HALL 4 OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY</p>
<p style="text-align: center;"><i>Ива Стоянова</i> ВЪЗРАЖДАНЕТО КАТО ПРЕХОД КЪМ МОДЕРНОСТТА В ИСТОРИЧЕСКИЯ РАЗКАЗ ОТ ПОСТОЯННАТА ЕКСПОЗИЦИЯ НА НИМ</p>	315	<p style="text-align: center;"><i>Iva Stoyanova</i> THE REVIVAL AS A TRANSITION TO MODERNITY IN THE HISTORICAL NARRATIVE OF THE PERMANENT EXHIBITION AT THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY</p>
<p style="text-align: center;"><i>Мариела Инкова</i> „...ДА НЕ СЕ ЗАЛИЧАВА ТОВА, КОЕТО Е ЗАСЛУГА НА МИНАЛОТО...“. КАМЕРНА ИЗЛОЖБА ПО ПОВОД 100 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПРОФ. ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА</p>	335	<p style="text-align: center;"><i>Mariela Inkova</i> ‘...NOT TO DELETE WHAT IS A MERIT OF THE PAST...’ CHAMBER EXHIBITION ON THE OCCASION OF 100 YEARS FROM THE BIRTH OF PROF. VASILKA TAPKOVA-ZAIMOVA</p>
IN MEMORIAM		IN MEMORIAM
<p style="text-align: center;"><u>Добринна Желева-Мартинс</u> , <i>Николай Тулешков</i> IN MEMORIAM АРХ. ЮЛИЙ ФЪРКОВ, ПАЗИТЕЛЯТ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКОТО НИ НАСЛЕДСТВО</p>	347	<p style="text-align: center;"><u>Dobrina Zheleva-Martins</u> , <i>Nikolay Tuleshkov</i> IN MEMORIAM ARCHITECT YULII FARKOV, THE GUARDIAN OF OUR ARCHAEOLOGICAL HERITAGE</p>
<p style="text-align: center;"><u>Юлий Фърков</u> ГРАНИЦАТА НА ИНТЕРПРЕТАЦИЯТА И КУЛТУРНИЯТ ГЕНОЦИД</p>	365	<p style="text-align: center;"><u>Юлий Фърков</u> ГРАНИЦАТА НА ИНТЕРПРЕТАЦИЯТА И КУЛТУРНИЯТ ГЕНОЦИД</p>
<p style="text-align: center;">СПИСЪК НА АВТОРИТЕ</p>	371	<p style="text-align: center;">LIST OF CONTRIBUTORS</p>
<p style="text-align: center;">ИНСТРУКЦИЯ ЗА ПОДГОТВЯНЕ НА МАТЕРИАЛИТЕ, ПРЕДЛАГАНИ ЗА ПЕЧАТ В ИЗВЕСТИЯТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ</p>	373	<p style="text-align: center;">REQUIREMENTS FOR PUBLISHING WORKS IN THE PROCEEDINGS OF THE NATIONAL HISTORY MUSEUM</p>

НОВООТКРИТИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ
В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТЮЛЕНОВО, ОБЩИНА ШАБЛА

Иван Христов, Найден Прахов

NEWLY DISCOVERED ARCHAEOLOGICAL SITES
IN THE LAND OF TYULENOVO VILLAGE, SHABLA MUNICIPALITY

Ivan Hristov, Nayden Prahov

Настоящата статия има за цел да публикува събрана информация от теренни наблюдения в землището на добруджанското село Тюленово, разположено на черноморското крайбрежие между гр. Шабла и село Камен бряг. Описват се нови неизвестни паметници, които са част от голям античен и късноантичен комплекс, останал неизвестен за археолози и историци до началото на XXI в.

Село Тюленово е сред малките села на Северното черноморско крайбрежие. Старото му име е Калъч-къой („селото на сабята“). Оригиналното название е на турски език и е използвано от старото гагаузки население на селото. През 1942 г. селото е преименувано Тюленово заради наличието на стада тюлени от вида монах, обитаващи крайбрежните пещери.

За археологически паметници в землището на с. Тюленово първи съобщават братята Шкорпил, които описват т. нар. „*добруджански крайморски колонни, започващи на юг от Шабленския фар*“¹. Първата колония според тях се намирала именно в околностите на с. Калъч-къой. Братята Шкорпил описват много подробно осем броя пещери: Коюн маара (Овчата пещера), Делик маара (Пробитата пещера), Мервенли маара (Стълбена пещера), Терзи маара (Шивашката пещера), Казанлъ маара (Котелна пещера), Чакълъ маара (пещера с дребни камъни), Мерденвли маара, Коюн маара (втора). В тях се е влизало отгоре от Добруджанското скално плато (Обр. 1).

The purpose of this article is to introduce the information gathered during field surveys in the territory of the Tyulenovo village in Dobrudzha, the village being located on the Black Sea coast between the town of Shabla and the village of Камен Bryag. The newly discovered monuments are part of a large antique and late antique complex which had remained unknown to the archaeologists and historians until the early 21st century.

The village of Tyulenovo is one of the small settlements situated on the north-western Black Sea shore. Its previous name was Kalıç köy (from the Turkish ‘*kılıç*’, sword and ‘*köy*’, village). The original Turkish name was used by the old Gagauz population of the village. In 1942, it was renamed Tyulenovo because of the colonies of monk seals inhabiting the coastal caves.

The first to report on the archaeological monuments on the land of the Tyulenovo village were the Shkorpil brothers, who described the so-called ‘*Dobrudzha coastal colonies starting south of the Shabla lighthouse*’.¹ According to them, the first colony was located precisely in the vicinity of the village of Kalıç köy. The Shkorpil brothers present a very detailed description of eight caves, namely Koyun Maara (the sheep cave), Delik Maara (the pierced cave), Mervenli Maara (the cave with the stair), Terzi Maara (the tailor’s cave), Kazanlı Maara (the cave with the cauldron), Chakla Maara (the cave with the gravel), Merdivenli Maara (the cave with the stair), Koyun Maara (a second cave of that name). The caves could be entered from

1 Шкорпил, Х. и К. Североизточна България в географическо и археологическо отношение. I. – В: СЧУНК, VII, 1892., 49–55.

1 Шкорпил Х. и К. Североизточна България в географическо и археологическо отношение. I. – In: СЧУНК, VII, 1892., 49–55.

Изследователите описват разнообразни изсичания в пещерите, дело на човешка ръка, като: „стай“, скални ниши и скални процеци, наподобяващи прозорци. Особено интересни са изсичанията в пещерата Казан маара. Там в края на XX век са забелязани 15 големи скални ями във вид на „големи кюпове“. Считало се, че преди Освобождението околното население криело тук храна. Шкорпил наричат колонията в околностите на с. Калъч-кьой „пещерен град“. В началото на XX в., коментирайки въпроси, свързани с анализ на етническата и етнографската характеристика на античното население по Западното Черноморие (в това число и района на коментираното село!), бе изказана хипотезата, че някои литературни сведения от II в. сл. Хр. се отнасят до племето (племенна група или нарицателна племенна форма) троглодити². В Древна Тракия за пръв път троглодитите се споменават от гръцкия историк и географ Страбон в VII книга на неговата „География“³. Заедно с тракийското племе кробизи те са локализиращи в общ план „над местата при Калатис, Томи и Истрос“. Троглодитите са познати и на Клавдий Птолемей и са локализиращи в популярното съчинение от втората половина на II в. сл. Хр. – „География“⁴. Те са засвидетелствани в така наречената „Девета карта на Европа“, съставена от Птолемей през II в. и допечатвана в различни картни версии в Западна Европа до края на XX век. Най-общо, те заемат район на север от Одесос до делтата на Истрос в съседство с градовете Томи, Istros и Axium. Приема се, че троглодитите са митологични човекоподобни създания, за които се вярва, че живеят в пещери и дупки, а думата също така се използва и за животни, живеещи под земята. Името се свързва с латинската форма „Trogloditae“ – раса от хора, за които се смята, че са обитатели на пещери, което според някои изследователи произхожда от гръцката дума Τρογλοδιται. Първата част от тази дума – Τρογλε – означава дупка, а втората – διται – влизам, прониквам.

Основоположникът на тракологията като наука, Вилхелм Томашек, смята, че троглоди-

те Dobrudzha rocky plateau above them (Fig. 1).

The researchers describe various man-made recesses in the caves as ‘rooms’, rock niches and rock slits resembling windows. Particularly interesting are the recesses in the Kazanli Maara cave. At the end of the 20th century, fifteen large rock pits shaped as ‘large pots’ were discovered there. It is believed that before the Liberation of Bulgaria at the end of the 19th century the population of the neighbouring villages concealed their food supplies there. The Shkorpil brothers called the colony in the vicinity of Kılıç köy the ‘cave city’. At the commencement of the 20th century, commenting on questions related to the analysis of the ethnic and ethnographic characteristics of the ancient population along the Western Black Sea coast (including the area of the considered village!) the hypothesis was launched claiming that some literary information from the 2nd century AD may have referred to the tribe (tribal group or nominal tribal form) of the Troglodytae.² In Ancient Thrace, the Troglodytae were first mentioned by the Greek historian and geographer Strabo in Book VII of his ‘*Geographica*’³. Together with the Thracian tribe of the Krobyzoi, they are localised broadly speaking ‘beyond the places near Callatis, Tomis and Istros’. The Troglodytae were also known to Claudius Ptolemy and were spoken of in his popular work from the second half of the 2nd century AD – ‘*Geographike Hyphegesis*’.⁴ They are attested in the so-called ‘Ninth Map of Europe’, compiled by Ptolemy in the 2nd century and printed in Western Europe until the end of the 20th century in various map versions. The Troglodyte tribe is assumed to have generally occupied an area to the north of Odessos up to the Istros delta, an area adjacent to the cities of Tomis, Istros, and Axium. The Troglodytae are assumed to have been mythological human-like creatures who as believed lived in caves and holes; the word is also used for animals that live underground. The name is associated with the Latin form Troglodytae, a race of people believed to have been cave-dwellers; this name derives as some researchers think, from the Greek word Τρογλοδιται. The first part of this word – Τρογλε – means a hole, and the second – διται – enter, penetrate.

2 **Христов, И.** Троглодитите. Непознатите тракий и скалните паметници край морския бряг. Варна, 2009.

3 Strabo, VII, 5, 12.

4 Cl. Ptolemae., III, 10.4.

2 **Христов, И.** Троглодитите. Непознатите траки и скалните паметници край морския бряг. Варна, 2009.

3 Strabo, VII, 5, 12.

4 Cl. Ptolemae., III, 10. 4.

тите живеят в Малка Скития, близо до Халмирис. Според него все още се намират по Долни Дунав, както и в Армения земни жилища, покрити с тръстика и тор. Приема се, че троглодитите, населявали в древността черноморския български бряг, не са етноним. Те са част от местни, вероятно тракийски племена, които се възползват от благоприятните геоложки условия, за да създадат пространства в скалите както за живеене, така и за култови, погребални и стопански дейности. Тяхната култура е особено изявена в крайбрежния район между гр. Мангалия и нос Калиакра.

За съжаление, скалните паметници в посочения хинтерланд и особено тези, ситуирани в южното землище на село Тюленово, не са проучвани системно и са застрашени от разрушаване. Като цяло, те остават единствените популярни археологически обекти в района (Обр. 2).

Съвсем накратко за скалните обекти край селото, както и любопитна информация за разпръснати дялани камъни в околностите на селото, споменава Л. Бобчева⁵.

Проверка във фондовете на музея в гр. Каварна и Регионалния исторически музей в Добрич показва, че там липсват находки от землището на с. Тюленово.

Косвени данни за наличието на укрепен археологически обект се съдържа в интернет страница на сайта „Български крепости“, където лаконично се споменава следното: „*В границите на село Тюленово са открити следи от малко антично или късноантично укрепление. Следите са от натрупан материал от нерегламентирани изкопни работи, като при тази дейност са изхвърлени в югоизточната част от селото добре обработени квадри и керамика. Откъде е този археологически материал все още не е установено*“⁶.

Един нов щрих към историята и археологията на региона и отговор на поставения въпрос се явява събраната информация от преки теренни наблюдения, осъществени през зимата на 2024 г. от авторите на тази статия. Те са допълнени от разкази на очевидци, които по една или друга причина са присъствали в хода на

Wilhelm Tomaszek, the founder of Tracology as a science, believed that the Troglodytae lived in Scythia Minor, near Halmyris. In his opinion, earth dwellings/dugouts covered with reeds and dung are still to be found along the Lower Danube, as well as in Armenia. It is accepted that the name under which the Troglodytae, who inhabited the Bulgarian Black Sea coast in ancient times, were known, is not an ethnonym. The Troglodytae were part of local, probably Thracian tribes who had taken advantage of the favourable geological conditions to create spaces in the rocks suitable both for living and exercising cult, burial and economic practices. Their culture is particularly conspicuous in the coastal region between Mangalia (in Romania) and Cape Kaliakra.

Unfortunately, the rock monuments in the mentioned hinterland, and especially those located in the southern part of the village of Tyulenovo, have not been systematically studied and are endangered by destruction. On the whole, they have remained the only popular archaeological sites in the area (Fig. 2).

L. Bobcheva⁵ mentions very briefly about the rock sites near the village; she also provides curious information about scattered hewn stones in the vicinity of Tyulenovo.

A search in the depositories of the History Museum in Kavarna and the Regional History Museum in Dobrich shows that there are no recorded finds from the land of the village of Tyulenovo.

Indirect data on the existence of a fortified archaeological site are contained in the *Bulgarian Fortresses* website, where the following is succinctly mentioned: ‘*Vestiges of a small antique or late antique fortification were found within the boundaries of the Tyulenovo village land. They represent accumulated material from unregulated digging works, during which well-processed stone blocks and ceramics were dumped in the southeastern part of the village. Where this archaeological material came from has not yet been established*’.⁶

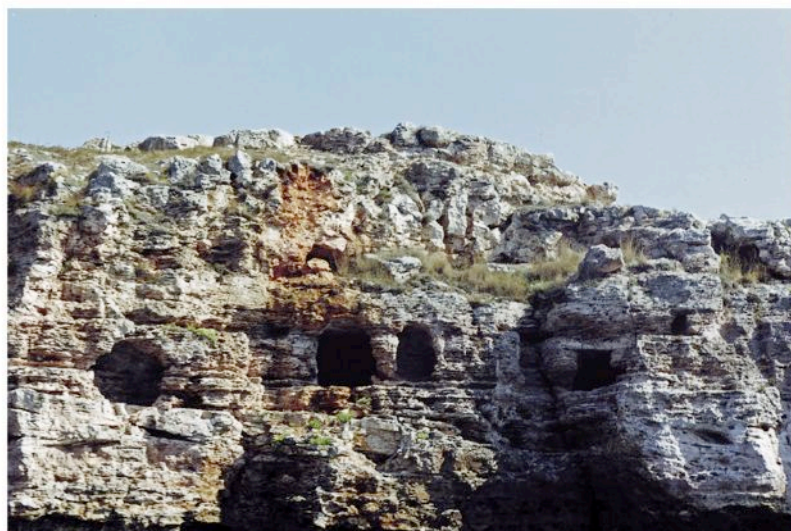
The information collected during the direct field walking carried out in the winter of 2024 by the authors of this article is a new touch to the history and archeology of the region and an answer to the above question. The yielded information is supplemented by accounts of eyewitnesses who, for one reason or

5 **Бобчева, Л.** Археологическа карта на Толбухински окръг, 65.

6 <https://www.bulgariancastles.com/s-tyulenovo-kasno-antichno-ukreplenie/>.

5 **Бобчева, Л.** Археологическа карта на Толбухински окръг, 65.

6 <https://www.bulgariancastles.com/s-tyulenovo-kasno-antichno-ukreplenie/>.

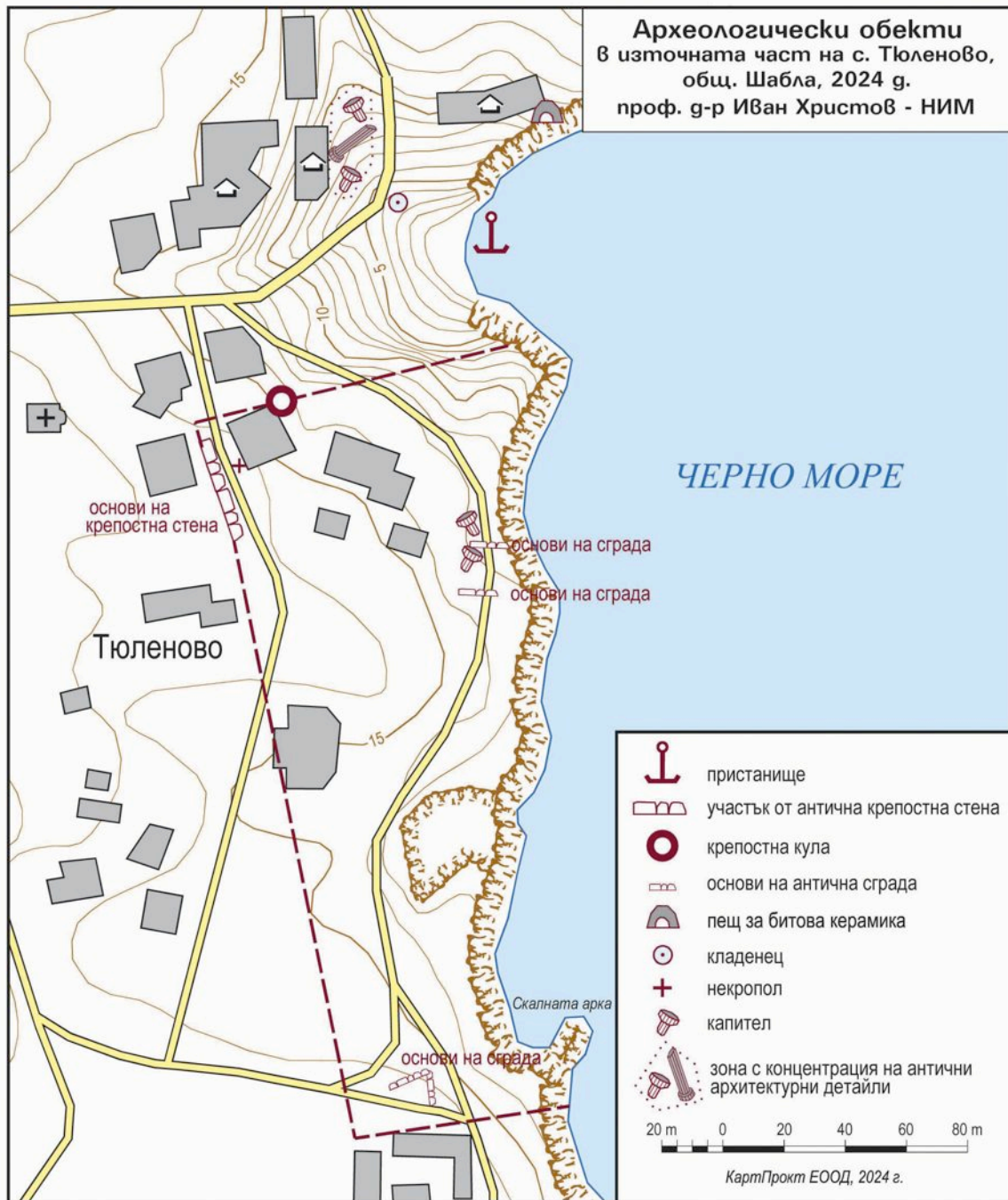
Обр. 2. Скални обекти в южната част на землището на с. Тюленово (снимки И. Христов – 2008 г.).
Fig. 2. Rock sites in the southern part of the land of the village of Tyulenovo (photos I. Hristov – 2008).

строителни дейности в землището на селото, свързани с изграждането на сгради и ремонт на пътна настилка в източната периферия на селото (Обр. 3).

Така например при ремонт на пътната настилка на улицата, намираща се западно от подводен център „Посейдон“, е открит участък от приблизително 30 м масивен зид, изгра-

another, were present during the undertaken works on the village land related to the construction of buildings and rehabilitation of the road pavement in the eastern periphery of the village (Fig. 3).

For example, a section of approximately 30 m long massive wall built with large-sized hewn blocks, some with a length of 1.40 m, a width of 0.50 m and a height of 0.40 m was discovered during the reha-

Обр. 3. План на новорегистрирани структури в землището на с. Тюленово.

Fig. 3. Plan of newly recorded structures in the land of Tyulenovo.

ден от големи по размер дялани блокове, някои с дължина 1,40, широчина 0,50 и височина 0,40 м. Зидът е ориентиран в посока северо-запад – югоизток и по всяка вероятност е бил основа на крепостна стена (Обр. 4). В близост до основите на тази стена при изкопни работи в частен имот били забелязани следи от кръгла кула с приблизителен външен диаметър 5 м, градена от дялани блокове, споени с хоросан. Зидове от големи дялани камъни били открити при строителството в района на днешните хотели „Орбита“ и „Делфин“.

Днес пред входа на хотел „Амбра“ са изложени множество архитектурни детайли, част от които са открити в землището на село Тюленово – фрагменти от капители, бази, каменни съдове (Обр. 5).

В най-източната част на селото, на стръмните скали до морето и върху трасето на обходен неасфалтиран път, са заснети основи на постройки, изградени с ломени камъни на калова спойка (Обр. 6). Сред тях е събрано малко количество фрагменти от късноантична строителна и битова керамика. Отново върху въпросния път са открити *in situ* три каменни архитектурни детайла. Съдейки по формата, може да се напише условно, че първите два са бази за колони, вероятно изработени през IV – V в. (Обр. 7). Това е епохата, когато при изработката на подобни детайли се налага едно силно стилизиране на формите, но въпреки всичко – според многобройните примери в Мизия, Тракия и Дакия – може да се приеме, че се използват главно при йонийски ордер. Най-често подобни бази като откритите се срещат при раннохристиянските базилики, особено в края на IV – първа половина на V в. Третият детайл е дорийски капител, при който се забелязва абак, ехин и шийка⁷. Информацията е, че базите са открити на място, на разстояние около 1 м една от друга по линията север-юг. Вероятно те, заедно с близко разположените основи на зидове, ориентирани по дългата страна изток-запад, маркират част от обема на раннохристиянска църква.

При строежа на хотел „Тюленово“, и точно неговата североизточна периферия, е открита цялостно запазена пещ за амфори. Била е запазена до ниво купол, пълна с продукция

bilitation of the pavement on the street located to the west of the *Poseidon Underwater Centre*. The wall is oriented in northwest-southeast direction and probably was the foundation of a fortress wall (Fig. 4). We were told that traces of a round tower with an approximate external diameter of 5 m built of mortar-bound hewn blocks had been revealed near the foundations of this wall, during excavation works on a private property. Walls made of large cut stones were also uncovered during construction in the area of today's *Orbita* and *Delfin* Hotels.

Today lots of architectural details (fragments of capitals, bases, stone vessels (Fig. 5), some of which were found in the land of Tyulenovo village are displayed in front of the entrance to the *Ambra* Hotel.

The foundations of buildings masoned with mud-bound crushed stone were photographed in the easternmost part of the village, on the steep cliffs by the sea and on the route of an unpaved by-pass road (fig. 6). A small amount of fragments of late antique building and household ceramics was collected among them. Again, three stone architectural details were found *in situ* on the above-mentioned road. Judging by their shapes, it can be tentatively written that the first two are bases designed for columns, probably made in the 4th and 5th centuries (Fig. 7). This is the period when a strong stylization of the forms was required in the production of such details, but yet, despite everything – based on the numerous examples from Moesia, Thracia and Dacia – it can be assumed that they were used mainly in the Ionic order. Most often, similar bases like the ones found in Tyulenovo, originate from early Christian basilicas, particularly at the end of the 4th – first half of the 5th century. The third detail features a Doric capital with an abacus, an echinus and a necking.⁷ The information we have is that the bases were found *in situ*, at a distance of about 1 m from each other along the north-south line. Probably, together with the nearby wall foundations with the long side oriented east-west, they mark part of the volume of an early Christian church.

During the construction of the *Tyulenovo* Hotel and, more precisely, of its northeastern periphery, they say that a completely extant amphora kiln was uncovered. When revealed it had been preserved up to the level of the dome and was still filled with the produced

7 Благодарим на доц. д-р Здравко Димитров (НАИМ при БАН) за консултацията по повод датировката на паметниците!

7 We thank Assoc. Dr. Zdravko Dimitrov (NAIM at BAS) for the consultation on the dating of the monuments!

от „малки амфори“. Пещта е разрушена при реконструкция на външната част от хотелския ресторант.

Към така оформящия се комплекс следва да добавим стар, доскоро действащ кладенец, изграден в близост до хелинга на рибарите. Самият хелинг днес стои в западната периферия на залива Чекек („лодкостоянка“)⁸. Заливът е единственото сигурно място при буря между фара при нос Шабла и залива Таук лиман на юг, в който малки плавателни съдове могат да потърсят защита. Дълбочината на залива е едва 200 м. Широк е около 80 м. Засега липсват находки под вода.

Новооткритите старини изглежда са част от голям, неизвестен до този момент комплекс, обхващащ площ от приблизително 2 ха, който е притежавал и фортификационни елементи. Вероятно разцветът му е през Късната античност. Предполагаме, че укрепената част е обхващала високия бряг на юг от залива Чекек до улица № 11 срещу скалния феномен в морето „Арка-та“. Простираща се е на приблизителна площ от 1 ха. На запад условна крепостна линия е била споменатата улица над подводен център „Посейдон“. Ако нашите предположения са верни, може да се напише, че укреплението по разположение и обхват силно е наподобявало това в м. Яйлата (землището на близко разположеното село Камен бряг), както и на крепостта Таук лиман до с. Свети Никола⁹. Двете укрепления са заемали малка площ 0,45 – 0,8 ха и са разчитали в отбраната си основно на дълга стена от запад.

Укреплението до с. Тюленово попада между вече известните крепости на черноморския бряг на провинция Скития Карея/К(а)реас при фара на Шабла и Топрак кале до с. Камен бряг¹⁰.

Единственият способ обектът да получи ясна датировка и да се изясни неговата планировка е археологическо проучване чрез сондажни разкопки.

‘small amphorae’. The kiln was destroyed during the exterior reconstruction of the hotel restaurant.

To the complex thus taking shape, we should add an old and still functioning well built near the fishermen’s boat ramp. Today, the slipway itself stands on the western periphery of the Chekek Bay (‘mooring’).⁸ The bay is the only safe place between the lighthouse on Cape Shabla and the Tauk Bay to the south where small vessels can seek refuge in a stormy weather. The bay is only 200 m deep and about 80 m wide. For now, there are no finds recovered from under water.

The newly discovered antiquities seem to be part of a large, until now unknown complex covering an area of approximately 2 ha, which also possessed fortification components. It probably flourished in Late Antiquity. We assume that the fortified part covered the high seashore to the south of Chekek Bay to Street No. 11 opposite The Arch rocky phenomenon in the sea. It spreads over an approximate area of 1 ha. The aforementioned street above the Poseidon underwater centre features the conditional line of the fortress to the west. If our assumptions are correct, it can be written that the fortification strongly resembles by location and scope that in the Yailata site (the land of the nearby village of Kamen Bryag), as well as the Tauk Liman fortress near the village of Sveti Nikola.⁹ The two fortifications occupied a small area of 0.45 ha – 0.8 ha and to secure their defence, they relied mainly on a long wall in the west.

The fortification near the village of Tyulenovo occupies a place between the already known Black Sea coastal fortresses in the province of Scythia *Kareia/Kareas*, namely the one near the lighthouse of Shabla and Toprak Kale at the village of Kamen bryag.¹⁰

The only way to get a securely established dating of the site and clarify its layout is to undertake an archaeological investigation through sondage excavations.

8 Традиционна морска култура по Българското Черноморие. Теренни изследвания проведени от Иля Прокопов, Калин Порожанов и Щелиан Щерионов в периода 1979 – 2004. – В: *Studia Pontica* 2. София, 2009, 40, 230.

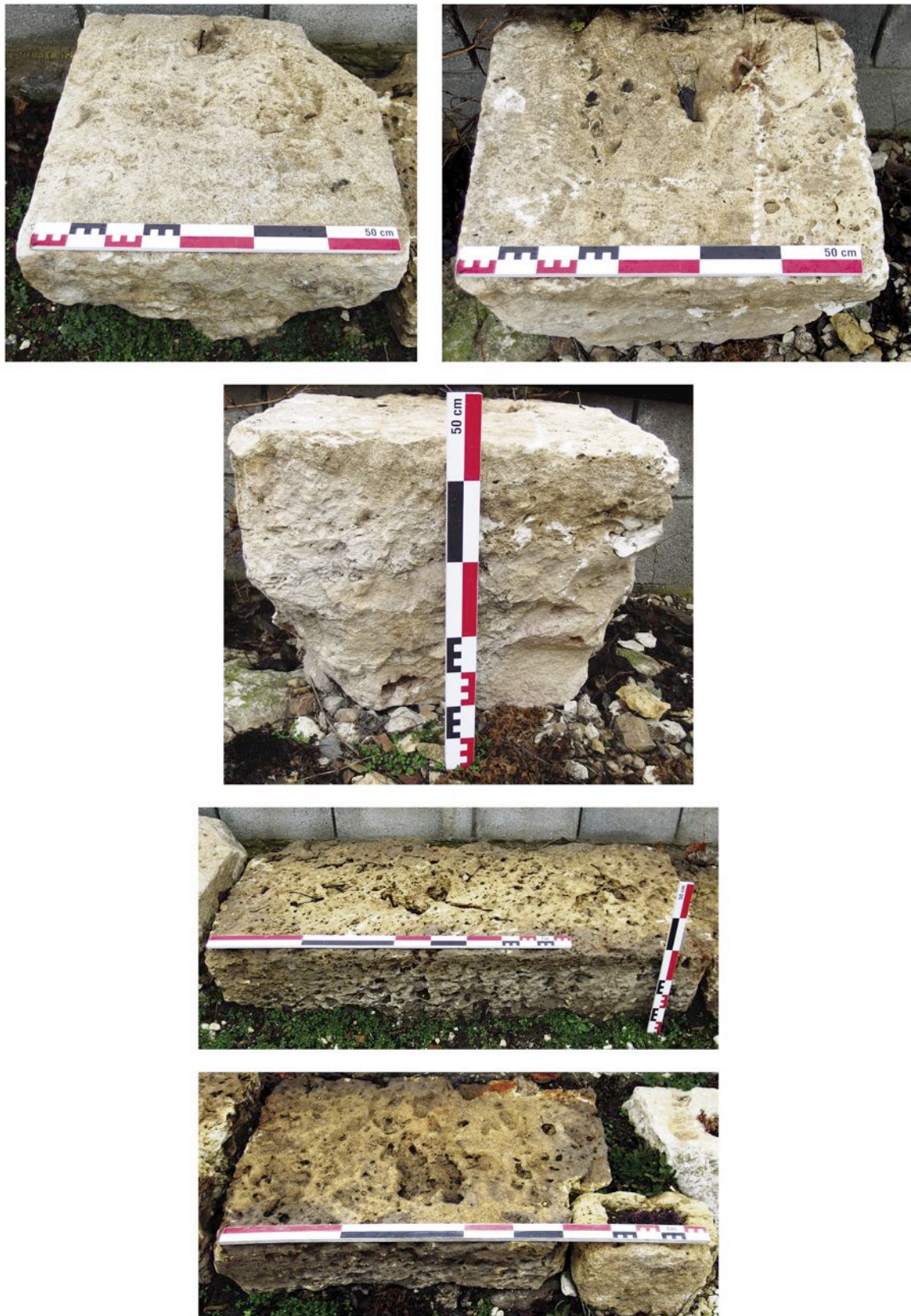
9 **Торбатов, С.** Укрепителната система на провинция Скития (края на III – VII в.). Велико Търново, 2002, 216–217, 222.

10 **Торбатов, С.** Добруджа в административната и военна структура на римската империя през Късната античност. – В: *История на Добруджа*, том 1. В. Търново, 2011, 320.

8 Традиционна морска култура по Българското Черноморие. Теренни изследвания проведени от Иля Прокопов, Калин Порожанов и Щелиан Щерионов в периода 1979 – 2004. – In: *Studia Pontica* 2. София, 2009, 40, 230.

9 **Торбатов, С.** Укрепителната система на провинция Скития (края на III – VII в.). Велико Търново, 2002, 216–217, 222.

10 **Торбатов, С.** Добруджа в административната и военна структура на римската империя през Късната античност. – In: *История на Добруджа*, том 1, В. Търново, 2011, 320.

Обр. 4. Детайли от предполагаема крепостна стена.
Fig. 4. Details of the supposed fortress wall.

Обр. 5. Съхранени архитектурни детайли от землището на с. Тюленово.
Fig. 5. Preserved architectural details from the land of Tyulenovo.

Обр. 6. Основи на късноантични постройки.
Fig. 6. Foundations of Late Antiquity buildings.

Обр. 7. Каменни бази и капител.
Fig. 7. Stone bases and a capital.